

YORDAMCHI REPRADUKTIV TEXNOLOGIYALARNING AXLOQIY MUAMMOLARI

Tursunov Og'aberk Baxtiyor o'g'li

Toshkent davlat stomatologiya institutining

Davolash Ishi Fakulteti Talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola tibbiyot etikasi sohasidagi yangi texnologiyalarning inson ijtimoiy hayotidagi o'rni va u bilan bog'liq muammolarni muhokama qiladi.

Kalit so'zlar: Bioetika, bioetikaning axloqiy dilemalari, transplantatsiya, klonlash, su'niy urug'lantirish va bu masalalarda diniy qarashlar.

KIRISH:

Bioetika ekologik axloq bilan chambarchas bog'liq, ba'zan ular aniqlanadi. Bioetikani biologiyadagi yirik kashfiyotlar bilan bog'liq bo'lgan, shaxsiyat, hayot va o'lim kabi fundamental tushunchalarning o'zgarishi va takomillashtirilishiga olib keladigan yangi, o'ziga xos axloq yo'nalishi deb hisoblash mumkin.

Insonning biologik tabiatini o'rganishning asosiy yo'nalishlari: "shok terapiyasi" yordamida xulq-atvorni o'zgartirish, genetik muhandislik, surrogat onalik, klonlash, abort etikasi, organlarni transplantatsiya qilish, bolalarni sotish, jinsni o'zgartirish, sun'iy hayotni uzaytirish, evtanaziya.

Bioetikaning axloqiy dilemmalari Bioetikaning eng murakkab va munozarali masalalari o'lim muammosi bilan bog'liq: su'niy urug'lantirish, organ transplantatsiyasi, nuqsonli yangi tug'ilgan chaqaloqlarga munosabat.

Transplantatsiya dilemmasi. Organ transplantatsiyasi miya o'lik deb e'lon qilingan donordan ularni olib tashlashni o'z ichiga oladi; Shu bilan birga, muvaffaqiyatli transplantatsiya ehtimoli qanchalik baland bo'lsa, o'lim paytidan boshlab kamroq vaqt o'tgan. Shu munosabat bilan jamiyatda donorning o'limini tezlashtirish (yoki shoshqaloqlik bilan aniqlash) hisobiga resipiyentning umrini uzaytirish ta'minlanishi mumkinligi haqidagi qo'rquvlar paydo bo'la boshladi. Ushbu qo'rquvga reaksiya sifatida norma qabul qilindi - miya o'limi organlarni yig'ish va transplantatsiya qilish bilan bog'liq bo'lmagan tibbiy guruh tomonidan aniqlanishi kerak. Biroq, ba'zi mamlakatlarda (musulmon mamlakatlarida va Yaponiyada) qotillik sodir bo'layotganiga ishonganlari uchun organ transplantatsiyasi taqiqlangan. Donorlarga bo'lgan ehtiyoj tobora kuchayib bormoqda. Shu munosabat bilan savol tug'iladi: ilg'or fan antropofagiya tomon ketyaptimi? Etika esa bu jarayonga ishonarli muqobil bo'lishi kerak emasmi?

Insonning sun'iy ko'payish muammolari, shu jumladan in vitro urug'lantirish va surrogat onalik. Masalan, Rus pravoslav cherkovi ivfga qarshi turishda juda faol, bu protsedura onaning salomatligi uchun juda xavfli, shuningdek, inson embrionlarini manipulyatsiya qilishni o'z ichiga oladi, chunki ularning ba'zilari o'limga mahkum. Natijada, rivojlanayotgan organizm ham shifokorlar, ham kelajakdagi ota-onalar tomonidan axloqiy mavzu sifatida ko'rib chiqiladigan vaqt sifatida inson hayotining boshlanishini to'g'ri aniqlash mezonlarini belgilash muammosi dolzarb bo'lib qoladi va umumiy qabul qilingan yechimdan uzoqda. An'anaviy oilaning inqilobiy o'zgarishlariga olib keladigan murakkab qarama-qarshiliklar surrogat onalik amaliyotining kengayishi munosabati bilan yuzaga keladi.

Ushbu amaliyotlar natijasida ota-onalar va bolalar o'rtasidagi, erkak va ayol o'rtasidagi an'anaviy munosabatlar (sun'iy urug'lantirish, surrogat onalik, bir jinsli nikohlar) buzilmoqda. Hozirgacha mavjud bo'lgan barcha madaniyatlar asosidagi eng asosiy g'oyalar va qadriyatlarga zarba berilyapti.

Ilm-fan uchun odamlar ustida tajriba o'tkazish mumkinmi? Bu savol Nyurnberg axloq kodeksida (1948) o'z aksini topgan barcha mamlakatlarda bir ma'noda salbiy qaror qabul qildi. Mavzularni himoya qilish uchun tadqiqot loyihasini axloqiy ko'rib chiqish mexanizmi ishlab chiqilgan. Bemorlarning salomatligi, huquqlari va qadr-qimmatini himoya qilish uchun mo'ljallangan yana bir mexanizm sub'ektning xabardor qilingan roziligidir. Har qanday tadqiqot faqat sub'ektdan vakolatli, ixtiyoriy, xabardor va aniq rozilik olinganidan keyin amalga oshirilishi mumkin. Mavzu unga tushunarli shaklda o'rganish maqsadlari haqida kerakli ma'lumotlar bilan ta'minlanadi; uning tadqiqotda ishtirok etishi bilan bog'liq mumkin bo'lgan foyda va xavflar to'g'risida; diagnostika yoki davolashning muqobil usullari to'g'risida (agar sub'ekt bemor bo'lsa va tadqiqot tashxis yoki davolashning yangi usulini sinab ko'rishga qaratilgan bo'lsa), shuningdek uning tadqiqotdagi ishtirokini istalgan vaqtda tugatish huquqi. Bioetikada qanday axloqiy dilemmalar yuzaga keladi?

1. Bioetikaning asosiy dilemmasi - paternalizm tamoyili (an'anaviy tibbiyotga xos) va individual avtonomiyaning zamonaviyroq printsipi o'rtasidagi ziddiyat. Shifokor bemor uchun hayotiy qaror qabul qilish uchun to'liq javobgarlikni o'z zimmasiga olishga qodir emas. Shuning uchun bu mas'uliyat shifokor, bemor, uning qarindoshlari, axloq qo'mitasi a'zolari (zamonaviy kasalxonalarda mavjud) tomonidan taqsimlanadi.

2. Zamonaviy tibbiyotning eng birinchi yo'nalishi - gen muhandisligi va yevgenika (XX asrning 30-yillarida paydo bo'lgan) odamni bioxom ashyoga, tajribalar uchun materialga aylantirish bilan tahdid qildi. Ijobiy va salbiy evgenika bilan bog'liq muammo bu: "inson tabiatining yaxshilanishi" haqiqatan ham inson uchun tuzatib bo'lmaydigan zarba bo'lmaydimi? Bu taniqli eksperimentlarning (masalan, fashizm) takrorlanishi emasmi?

3. Bioetikada adolat g'oyasini amalga oshirish bilan bog'liq muammolar majmuasi mavjud. Masalan, abort va organ transplantatsiyasi bilan shug'ullanuvchilarning huquqlarida ziddiyat bor. Xomilani shaxs (yoki shaxsiyat) deb hisoblash mumkinmi? U qanday huquqlarga ega? Kimning huquqlari ustundir - ona (ota) yoki bola?

4. Bioetika tibbiy etikaga ziddir. Xususan, tibbiyotda bir odamni qutqarish uchun boshqa odamdan foydalanish mumkin emas degan tamoyil mavjud.

6. Bir qator muammolar sof falsafiy xarakterga ega: inson bo'lish nimani anglatadi? Shaxsiyat nima? Hayot nima? To'g'ri hayot nima? O'lim nima? Qadrli o'lim nima?

21-asrda keng tarqalgan biotexnologiya davri odamlar hayotini ko'p jihatdan o'zgartirishi mumkin. Genetik injeneriya va reproduktiv terapiya orqali har kim o'zini "ijodkor" rolda his qilishi mumkin. Ammo keng qo'llaniladigan reproduktiv texnologiyalarda ham axloqiy muammolar mavjud. Bunday manipulyatsiyalar umid berishi bilan bir qatorda, jamiyatning o'rnatilgan an'alarini yo'q qilishga olib keladigan samarali motivator bo'lib ham chiqishi mumkin.

Sun'iy urug'lantirish usullari.Reproduktiv texnologiyalarning axloqiy va axloqiy masalalarini tahlil qilishdan oldin, ular nima ekanligini va qanday usullar bilan amalga oshirilishini aniqlab olish kerak.Yangi reproduktiv texnologiyalar sun'iy urug'lantirishning bir necha turlarini o'z ichiga oladi. Eng keng tarqalganlari: sun'iy urug'lantirish va in vitro urug'lantirish.Urug'lantirish usuli turmush o'rtog'i yoki donorning urug'ini uning uchun halokatli to'siqlarni engib o'tishga yordam berish uchun bachadonga kiritishni o'z ichiga oladi.

Erning hujayralari bilan sun'iy urug'lantirishIntrakorporal urug'lantirish usulini qo'llashda spermatozoidlarning bir qismi bachadon bo'shlig'iga kiritiladi, shunda ular shu vaqtgacha pishgan tuxumni urug'lantiradi. Allaqachon urug'langan tuxum o'z rivojlanishini davom ettirish uchun ildiz otadi.Bu usul yaxshi, chunki uni amalga oshirish jarayonida "qo'shimcha" embrionlarni ataylab yo'q qilishning hojati yo'q. Bu faqat yordamchi tibbiy protsedura bo'lib, unda bola tug'ish harakati uning barcha tarkibiy qismlarida ajralmas bo'lib qoladi: ma'naviy, aqliy, jismoniy. Shuning uchun, oilaviy ittifoq uchun axloqiy tartibning murakkabligi yo'q.

Donor jinsiy hujayralari yordamida urug'lantirishDonorlik sun'iy urug'lantirishning axloqi nafaqat pravoslavlarda, balki boshqa dinlarda ham shubha ostiga olinadi va ba'zi hollarda u butunlay xiyonat va zinoning namoyon bo'lishi sifatida talqin etiladi. Buning sababi, texnik manipulyatsiyalar natijasida ba'zi uchinchi shaxslar aralashadi. Bunday harakat nikoh munosabatlarining eksklyuzivligi va bo'linmasligini buzadi.

Kontsepsiya asoslariga ko'ra Pravoslav cherkovi"Agar turmush o'rtoqlar homilador bo'lishga qodir bo'lmasalar, o'zaro kelishuvga ko'ra, erning hujayralari bilan

intrakorporeal (intrakorporeal) urug'lantirishga murojaat qilish yoki bolani asrab olish kerak."Axloqiy nuqtai nazardan, yanada ilg'or yangi reproduktiv texnologiyaga - in vitro urug'lantirishga bo'lgan munosabat unchalik qizg'in emas.

Yuqori samaradorlik tufayli keng tarqalgan IVF usuli tuxumdonlarning giperstimulyatsiyasini o'z ichiga oladi, so'ngra ularni maxsus inkubatorida spermatozoidlar bilan urug'lantirish uchun laparoskopik oositlarni olish. Urug'langan tuxumlar eng hayotiy diploid hujayralarni aniqlash uchun tahlil qilinadi. Ular embrionlarni probirkada o'stirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi va keyinchalik ularni transplantatsiya qiladi ayol tanasi. Ishlatilmagan embrionlar kelajakda boshqa maqsadlarda foydalanish uchun kriokonservalash orqali muzlatiladi. Bachadonga uchtagacha embrion joylashtiriladi, ulardan faqat 1 yoki 2 tasi kontsepsiya paytidan boshlab dastlabki 6 kun ichida shilliq qavatga o'rnatiladi.

Ko'rsatkichlari 85-90% ga yetadigan "in vitro kontsepsiyasi" ning barcha samaradorligi bilan uning asosiy kamchiligi bu savol. Keyingi taqdir "ishlatilmagan" hayotiy embrionlar. Ularning:

- Yo'q qilish;
- Boshqa ayollarga implantatsiya qilish uchun muzlatilgan;
- Bioishlab chiqarish va tajribalarda ishtirok etadi.

Taqqoslash uchun: agar abort paytida bitta "istalmagan" bolaning hayoti yo'q qilingan bo'lsa, unda ivfni amalga oshirishda bitta chaqaloq tug'ilishining qurboni taxminan 7-9 embrionni yo'q qilish zarurati hisoblanadi. Bu qurbonliklar oqlanadimi? Ko'pgina olimlar va diniy konfessiya faollari bo'lajak ota-onalarning e'tiborini yangi reproduktiv texnologiyaning axloqiy muammosiga qaratishga chaqirishlari ajablanarli emas, chunki IVF o'zining tub ildizida noto'g'ri mafkuraga ega.

Pravoslav cherkovining ijtimoiy kontsepsiyasi asoslariga ko'ra, tanadan tashqari kontsepsiyaning barcha turlari qabul qilinishi mumkin emas, chunki ular embrionlar bo'lgan "keraksiz" tirik mavjudotlarni muzlatish va keyinchalik majburiy yo'q qilishni o'z ichiga oladi. Buni Tertullianning pozitsiyasi deb ataladigan eng muhim xristian qonuni tasdiqlaydi. Unda aytilishicha: kim erkak bo'lsa, u allaqachon erkakdir.

Islomda paydo bo'layotgan hayotning shaxsiy maqomi biroz boshqacha tarzda belgilanadi. Musulmonlarning muqaddas kitobida aytilishicha, otalik gumoniga yo'l qo'ymaslik uchun ajrashgan ayol 90 kun o'tgandan keyingina boshqa turmushga chiqishi mumkin. Bu suraning 228-oyatida ochiq-oydin bayon qilingan. Agar ayol beva bo'lsa, nikohdan oldin 130 kun kutish kerak. Shunga ko'ra, muddatlar 90-130 kun ichida belgilanadi. Inson embrionlari to'laqonli tirik organizmlardir, shuning uchun ular ustida olib borilgan tajribalar yuqori ilmiy ishonchlilikka ega. Ish uchun "in vitro kontsepsiya" natijasida va homiladorlik tugaganidan keyin olingan biomaterial qo'llaniladi.

1997 yilda bo'lib o'tgan Evropa Kengashi Parlament Assambleyasida tadqiqot maqsadida embrionlarni yaratishni taqiqlash, shuningdek, ularni etarli darajada himoya qilish to'g'risida qaror qabul qilindi. Bugungi kunda aksariyat mamlakatlar ushbu tamoyilga amal qiladilar, ularning qonunchiligi har qanday tadqiqotni butunlay taqiqlaydi. Ushbu masalaga ko'proq sodiq bo'lgan mamlakatlarda diagnostika va terapevtik maqsadlarga erishishga qaratilgan jarayon qonunchilik darajasida aniq nazorat qilinadi.

Surrogat onalik deb ataladigan yangi reproduktiv texnologiyaning keng qo'llaniladigan usuli ham axloqiy tashvishga sabab bo'ladi. Bu turmush o'rtog'i yoki donorning sperma bilan urug'lantirish uchun bachadondan qo'zg'atilgan va etuk tuxumni chiqarib olishni o'z ichiga oladi. Stakanda uch kun qarigan embrion yana bachadon bo'shlig'iga o'tkaziladi. Ushbu usuldan foydalanib, siz bir ayolning tuxumidan, ikkinchisining homiladorlik uchun inkubator vazifasini bajaradigan bachadonidan foydalanishingiz mumkin. Shu bilan birga, chaqaloq va uni tug'gan ona o'rtasida genetik aloqa yo'q. Ushbu usulning huquqiy jihatlari davlat darajasida belgilanadi. Masalan, Rossiya qonunlariga ko'ra surrogat ona chaqaloq tug'ilgandan so'ng, u onalikka qarshi chiqishga haqli emas. Ushbu usulning axloqiy asossizligi shundaki, u uchinchi shaxsni reproduktiv jarayonga jalb qilishni o'z ichiga oladi.

Surrogatlik va cherkovni qoralaydi. Uning qonunlariga ko'ra, u ona va bola o'rtasidagi homiladorlik paytida o'rnatilgan aloqani buzadi. Natijada, homilador ayol ham, bola ham shikastlanadi, bu esa keyinchalik o'z-o'zini anglash inqirozi tufayli psixologik jarohatni boshdan kechirishi mumkin. Insonning tabiatni sun'iy ravishda "yaxshilash" urinishlari nafaqat foyda, balki yangi azoblarni ham keltirishi mumkin. Shuning uchun ijtimoiy, ma'naviy va axloqiy tamoyillar asosida biotibbiyot texnologiyalaridan foydalanishga arziydi.

Transseksualizm. Insonning jinsini o'zgartirish uchun juda g'ayrioddiy tibbiy texnologiyalar dastlab sof tibbiy texnologiyalar sifatida, birinchi navbatda, davolanish bilan bog'liq holda paydo bo'lishi tabiiydir. Turli shakllar germafroditizm. Garchi bu juda tushunarli bo'lsa-da, yordam ko'rsatish natijasi asl shaklni tiklash emas, balki uni yangidan yaratishdir. Ammo texnologiyalar etarlicha ishonchli va xavfsiz bo'lishi bilanoq, odamlarning jinsiy a'zolarining rivojlanishining biologik muammolari emas, balki faqat psixologik muammolar paydo bo'ladi. Shaxs to'satdan erkak yoki ayolning tabiiy ravishda berilgan tanasida mavjud bo'lolmasligini tushunadi. Tug'ilgandan boshlab olingan jinsni o'zgartirish uchun shifokorlarga yordam berish kerak (jarrohlik va gormonal). Tibbiy texnologiya "bemor"ning iltimosiga ko'ra u yoki bu jinsni tuzadi, erkak yoki ayolni qandaydir biologik quvvatdan – tanani konstruktor sifatida yaratadi. Shunday qilib, jinsiylik asosida yotgan erkaklar va ayollarning o'zini o'zi anglashning tabiiy ravishda berilgan shakllari ijtimoiy konstruktsiyalarga aylanadi.

Bir kishining hayotidan bir voqea.

2008 yilda ommaviy axborot vositalarida 34 yoshli transgender Tomas Biti o'z qizini dunyoga keltirgani haqida xabar berilgan edi. 1998 yilgacha u qiz edi, keyin jinsini o'zgartirdi, turmushga chiqdi. Biroq xotini unga farzand ko'ra olmadi. Keyin u o'tib ketdi yangi kurs gormon terapiyasi, bir muddat ayol bo'lib, donor sperma yordamida qiz tug'di. Keyin yana tabiblar ko'magida odam bo'lib qoldi. Rasmlarda Tomas Bitti ayol tanasida, homiladorlik paytida va tug'ilgandan keyin qizi va rafiqasi bilan tasvirlangan.

Sun'iy bachadon. Tibbiyot jamoasi uchun sun'iy bachadonni yaratish orzusi juda tabiiy. Ushbu loyihani amalga oshirish olimlarga insonning tug'ilishidan boshlab tug'ilishigacha bo'lgan butun jarayonni to'liq nazorat qilish imkonini beradi. Tug'ma patologiyaning juda ko'p shakllari o'z vaqtida aniqlanadi va davolanadi. Shu bilan birga, ayol homiladorlik va tug'ish bilan bog'liq xavflardan xalos bo'ladi. Bugungi kunga qadar har yili minglab ayollar tug'ish paytida vafot etadi. Tibbiy asoslash muhimroqdir.

Bu insonning eng radikal o'zgarishlaridan biridir. Birinchi marta eng muhim biologik jarayon inson tanasidan chiqariladi va sof faollik bilan ta'minlanadi mexanik qurilma. Bu erda sun'iy bachadon va boshqa sun'iy tizimlar (sun'iy buyrak, jigar, yurak, o'pka va boshqalar) o'rtasidagi farqga e'tibor qaratish lozim. Gap shundaki, sun'iy organlarning an'anaviy rivojlanayotgan tizimlari tabiat tomonidan bizga berilgan tabiiy tananing hayotini ta'minlaydi. Ular shikastlangan organning etishmovchiligini to'ldiradi. Sun'iy bachadon tabiiy normal jarayonlarning ahamiyatsiz biri sifatida inson tanasidan "chiqarib oladi" va uni texnik tizimda "mujassamlashtiradi". Jinsiy orientatsiya darajasiga tushgan ayollik onalik xususiyatidan xalos bo'ladi. Shu bilan birga, klonlash yo'li bilan "homilador bo'lgan" va mashinada tug'ilgan shaxsning o'ziga xosligi tubdan o'zgaradi. Uning boshqa odam bilan tabiiy aloqasi hujayraning "ehsoni" ga kamayadi. Rasmda sun'iy bachadonning modellaridan biri ko'rsatilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Нурали Нишоналиевич Сиддиқов. "СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИДА "ИЖТИМОЙ ШЕРИКЧИЛИК ТЎҒРИСИДА"ГИ ҚОНУНИНИНГ ЎРНИ" Academic research in educational sciences, vol. TSDI and TMA Conference, no. 2, 2022, pp. 91-94.
2. N.N.Nasriddinova. Gerontologiya va umumiy geriateriya. M/P N.N.Nasriddinova-Toshkent: "Barkamol fayz media" nashriyoti, 2018. - 164 b.
3. Ushakov.E.V. U93 boietika: Oliy o'quv yurtlari uchun darslik va amaliyot/E.V.Ushakov.-M/ Yurayt nashriyoti, 2016. -306 b.
4. Muhamedova.Z.M. Bioetika o'quv qo'llanma. Toshkent "Mohirbek ziyo" nashriyoti, 2021. - 324 b.
5. Internet ma'lumotlari